

Gravat de Xàtiva del segle XVIII amb la denominació borbònica, abans de recuperar la nomenclatura original.

Xàtiva 1707, un relat per completar

El 25 d'abril del 1707, al pla d'Almansa, les tropes partidàries de l'arxiduc Carles d'Àustria, comandades pel duc de Berwick, perdien davant els exèrcits borbònics de Felip V una batalla decisiva per a la sort de la guerra de Successió. Després de la derrota austriacista, una secció de les tropes afins al Borbó, amb el duc d'Orleans al capdavant, es dirigí cap a València. Un altre contingent d'entre 9.000 i 12.000 soldats –segons diverses fonts– mamprenqué camí a Xàtiva, controlada pels afins a Carles d'Àustria. El cap d'aquell exèrcit era el cavaller D'Asfeld, l'encarregat de materialitzar l'ordre de Felip V d'arra-

Malgrat la transcendència històrica i simbòlica de la destrucció de Xàtiva posterior a la desfeta d'Almansa, manca encara un estudi en profunditat sobre els fets que ocorregueren a la capital de la Costera entre 1705 i 1707. Cal omplir els buits i dubtes per tal de bastir un relat més complet.

sar la capital xativina en represàlia per la seua ferotge resistència a les tropes borbòniques. A més, el nom de la vila fou segregat i canviat per l'infame Nueva Colonia de San Felipe. Xàtiva

no recuperà la seua denominació original fins el 1811, quan les Corts de Cadis restituïren la nomenclatura a proposta del diputat xativí Joaquín Lorenzo Villanueva.

Història incompleta d'un càstig simbòlic

Un altre dels relats incomplets té a veure amb el simbòlic càstig a Felip V i el seu cèlebre retrat invertit, conservat al Museu de Xàtiva. L'autoria dels fets se la va atribuir l'historiador local i director del museu Carlos Sarthou i la materialització hauria tingut lloc entre els anys 1956 i 1957. Però, ben bé, no es coneix res més de la història perquè no està documentada. Germán Ramírez, que porta mesos rastrejant dades, podria tenir acabat un treball sobre el tema els propers mesos. En tot cas, l'historiador avança que Sarthou tingué la complicitat de més gent ("el quadre pesa moltíssim i, aleshores, l'home ja tenia 80 anys"), però costa trobar rastre documental dels fets: tan sols, de moment, la breu i aïllada reivindicació de Sarthou de la idea i un fugaç esment a la novel·la *Playa dormida* (Altamira, 1958), de Federico García Sanchiz.

La idea de castigar simbòlicament el Borbó, en qualsevol cas, ja rondava des de prou abans. L'any 1915, en una publicació del col·lectiu valencià Pàtria Nova, conservador, anticentralista i molt pròxim a Catalunya, apareix una caricatura de Felip V cap per avall. A banda d'això, l'escriptora Carmelina Sánchez Cutillas va revelar que el seu avi, Francesc Martínez, conservava a la seua casa d'Altea un gravat de Felip d'Anjou penjat a l'inrevés. Eren els anys 30 del segle passat. I una de les persones que visità aquella casa fou Carlos Sarthou.

El celeberrim retrat invertit de Felip V que hi ha al Museu Municipal de Xàtiva. Al requadre, el monument als maulets.

Les conseqüències materials i socials per a la ciutat, la segona en població (entre 13.500 i 14.000 habitants) i pes polític del regne, foren esgarrioses. I també, en l'àmbit polític, per al conjunt de l'Antic Regne de València, amb l'abolició dels furs arran del decret de Nova Planta. Comptat i debatut, aquells fets han convertit Xàtiva en un símbol de les llibertats nacionals. Una càrrega simbòlica i mitològica reforçada amb el popular càstig a Felip V, cap per avall des dels anys 50 del segle passat. I pels actes commemoratius que tenen lloc a la ciutat tots els mesos d'abril, organitzats per una comissió cívica i política –on no és present el PP– i que té com a activitat central l'homenatge als maulets, davant el seu monument, i la lectura d'un manifest.

Estudi "seriós i científic" per fer.

El pes d'aquells fets en l'imaginari col·lectiu, tanmateix, no es correspon amb el seu coneixement exacte. El darrer estudi en profunditat sobre la qüestió, *La destrucció de Xàtiva en 1707 i el govern de la ciutat en l'exili*, publicat per l'editorial local Ulleye, data del 2007, coincidint amb el 300 aniversari dels fets. L'historiador Germán Ramírez, professor de la Universitat de València i un dels autors del llibre, juntament amb Isaïes Blesa, arxiver municipal, afirmava el següent: "(...) puc assegurar que l'estudi seriós i científic del que va ocórrer a Xàtiva entre 1705 i 1707 està per fer (...) i que per a aqueixa investigació calen mitjans econòmics i experiència investigadora". L'historiador apuntava la necessitat de visitar "arxius de París, Londres, Viena i Madrid, a més dels arxius valencians i el de la Corona d'Aragó a Barcelona". "Es tractaria d'encaixar moltes peces soltes i disperses en estudis monogràfics amb la documentació inèdita que queda per esbrinar", deia.

Set anys després de la publicació d'aquell text, Ramírez confirma a EL TEMPS que les carències investigadores continuen vigents. Una visió ratificada per l'editor d'Ulleye, Antoni López Alemany, que es lamenta que "els historiadors, pels motius que siguen, no s'han posat seriosament a la faena de completar les investigacions al voltant de la destrucció de Xàtiva". Fins i tot un episodi

molt més recent, com ara el càstig simbòlic a Felip V (vegeu requadre de la pàgina 46) continua envoltat de certes boirines i incògnites per la manca de documentació.

Pèrdua de fonts documentals. Un dels problemes per fixar amb precisió els fets és la manca de fonts documentals, “un problema capital per a un historiadore”, acota Ramírez. La documentació és escassa i dispersa, en bona part per les conseqüències directes de l’enfrontament bèl·lic i la posterior destrucció de la ciutat: l’arxiu municipal i bona part dels arxius notariais i monacals foren cremats en l’incendi. I, per tant, estudis com els que s’han fet a propòsit del setge de Barcelona el 1714 no serien possibles. “Això ens ha privat de conèixer detalls de com estava l’ambient polític i l’opinió en els moments anteriors a l’ocupació de Xàtiva”, argumenta l’historiador. Encara més: com destaca l’arxiver municipal, Isaïes Blesa, “el ric arxiu medieval de la segona ciutat del regne es va perdre per sempre”.

Així les coses, els historiadors han hagut de centrar-se en les fonts existents. Una d’elles és el manuscrit del carmelità Fray Carlos Castañeda *Fundación del Convento de Carmelitas de Játiva y vicisitudes que padeció en las guerras de Sucesión*, datat el 1789 i conservat a la Biblioteca Nacional. Ramírez considera que “malgrat manifestar la seua adhesió a Felip V, mostra una notable imparcialitat a l’hora de narrar els fets”. Una altra font són les notícies de la *Gazeta de Madrid* arreglades per un estudiós anònim. Mentrestant, l’obra en llatí de José Manuel Miñana *De bello rustico valentino*, editada el 1752, també aporta dades sobre el conflicte a Xàtiva i és una de les més citades en estudis sobre la guerra de Successió. Més alguns dietaris de dubtosa objectivitat.

Un cabal insuficient per establir amb exactitud alguns detalls del relat. Per exemple, Ramírez no dona crèdit a la duració del setge de Xàtiva que Miñana estableix en 21 dies, llevat que incloguera també l’assalt al Castell. La durada de l’incendi de la ciutat, tradicionalment establida en vuit mesos, respon, segons Ramírez, a una mala interpretació del llibre de Castañeda. Fins i tot, l’historiador creu possible que l’incendi “fou selectiu, ordenat, i amb efectes més reduïts del

Retrat del cavaller D'Asfeld, obra de Frédéric Henri Shopin.

que fa pensar tota la historiografia romàntica del segle XIX”. Això, però, no significa que les conseqüències no foren devastadores a causa del despoblament de la ciutat i el saqueig sistemàtic.

Una altre dels efectes de la guerra de Successió, l’exili, també està començant a estudiar-se atès que la major part de la documentació la tenen a Viena, destí dels dirigents austriacistes. I també resta pendent el que Germán Ramírez anomena “sociologia de la guerra”, les raons de l’aixecament contra Felip V el 1705 i de la fragmentació entre austriacistes i borbònics. Hi ha la idea que el poble pla s’alçà per les promeses austriacistes de reducció d’impostos feudals, una arrela-

da consciència foral i un profund sentiment antifrancès. Però caldria aprofundir més en les circumstàncies ideològiques i de tot caire que motivaren el trencament amb Felip V, “més enllà d’una visió mecanicista de lluita de classes pròpia de la historiografia del segle passat”, adverteix Ramírez.

Del que no hi ha cap dubte és de la voluntat reial de castigar la resistència xativina. “Arruinar [Xàtiva] para extinguir su memoria”, arribà a dir. Sols la pressió dels partidaris borbònics de la ciutat en permeté la reconstrucció. Això sí, sota l’efímer nom de San Felipe.

Xavier Aliaga